

The Office Of The Principal and Vice - Chancellor

MOKETE WA PULO YA SEMMUSO YA SELEMO SA DITHUTO SA 2018

ZK MATTHEWS HALL, MUCKLENEUK CAMPUS

La 8 Hlakola 2018

PROF MANDLA S MAKHANYA

HLOOHO YA SEKOLO LE MOTLATSİ WA TJHANSELARA

Yunivesithi ya Afrika e bopa bokamoso tshebeletsong ya botho

- Ke a leboha Motsamai wa Lenaneo
- Monghadi Modulasetulo wa Lekgotla, Mong. Simelane
- Ditho tsa Lekgotla
- Mofumahadi Makhanya
- Basebetsimmoho Bookameding ba Phethahatso le bo Atolositsweng
- Baetapele ba baithuti
- Baetapele ba OL
- Ditho tsa rona moifo le baithuti

- Ditho tsa makala a tsa ditaba

Selemong sena, puo ya ka e fetohile ho tswa sebopehong sa yona sa tlwaelo hobane ke batla ho nka monyetla ona wa pulo ya selemo sa dithuto ho le mema le ho le kgothaletsa hore le sebetse le nna, hore na le karolong efe ya setsi sena, ho fana ka se lebelletsweng ho tswa UNISA ke setjhaba ka bophara le baithuti ba rona ka ho ikgetha. Kahoo ho nna le boetapele bohle ba setsi, sena ha se selemo se seng feela sa ditshepiso empa ke selemo sa ho kenya tshebetsong merero eo re dumellaneng ka yona ya phetoho le melawana.

Leha ke lemoha ka botlalo hore phetoho eo re shebaneng le yona e ka se utlwisisiswe habonolo jwalo ka ketsahalo empa tshebetso, ke mema setjhaba sohle sa yunivesithi ho fetohela boemong bo phahameng ba ho kengwa tshebetsong merero le melawana yohle ya rona ya phetoho. Molaetsa wa ka o bonolo haholo, ke hore merero yohle e nepahetseng ya meralo e lokela ho fana ka diphetho tse ntle.

Kahoo e re ke bolele hape hore selemo sa 2018 e tlameha ho ba selemo sa ho 'etsa phetoho, e leng hore, selemo sa ho kenya tshebetsong ka tsela e matla e sa thekeseleng merero le melawana ya rona ya phetoho,

le phano ya ditshebeletso ho baithuti ba rona. Ke batla hore le etse jwalo ka potlako le ka nepo.

Ke le mema bohle ho ba setjhaba sa diketso se itlamelang hore mmoho se tla fana ka:

- Yunivesithi ya Afrika e fetohileng e le kannete e bopang bokamoso tshebeletsong ya botho;
- Tsamaiso e ntlafetseng ka kakaretso ya setsi sa rona se arabelang hape se ikarabellang maemong ohle;
- Kharikhulamo e fetohileng ka boholo e loketseng mosebetsi wa yona;
- Tikoloho e tswang pele ya ho ruta le ho ithuta e ntlafatsang katleho le diphetho;
- Boiphihlelo bo ntlafetseng bakeng sa baithuti ka kakaretso bo se nang tshenyo ya tsebo ya motheo, polao ya dipuo le boikgulo;
- Meetlo ya setsi e fetohileng e etsang UNISA ebe lehae la rona bohle;
- Meralo e sebetsang ka nepo le dipholisi tse netefatsang tshebetso e tswang pele ya setsi.

Kaofela re lokela ho hopola hore mosebetsi wa rona mmoho wa theha UNISA botjha o qadile ka yona nako eo diyunivesithi tse tharo, e leng Unisa, Technikon South Africa ya mehleng, le Vista University Distance Education Campus di kopana ka Pherekong 2004 ho hlahisa yunivesithi e kgolohadi e phethahetseng eo hajwale e ngodisitseng baithuti ba fetang 350,000. Ke yunivesithi ena e kgolohadi e leng matsohong a rona mme re tlameha ho netefatsa hore:

- Projeke ya yona ya mahlale le dithuto e maemong a hodimodimo mme e ya ameha;
- Baithuti ba yona ba motlotlo ho kena sekolo UNISA;
- E bopa bokamoso le ditshebeletso tsa botho;
- UNISA kannete ke mohlahisi wa mantlha wa mehopolo e metjha e ntlafatsang menyetla ya bophelo;
- E ya fetofeoha mme e dula e itlhahloba bakeng sa mabaka a phetoho, boiqapelo le ho bulehela tshibollo ya mekgwa e metjha ya ho tseba, monahano o motjha wa ho ba le dikutlwisiso tse ntjha tsa matla le boetapele.

Leha re lemoha taba ya hore lekala la thuto e phahameng Afrika Borwa le hlasetswe ke mehwanto ya boipelaetso e thefutseng metheo ya yona dilemong tse pedi tse fetileng ka mekgwa o so kang o bonwa esale re

fumana demokrasi ya rona e ntjha, rona mona UNISA re tlameha ho nka sena jwalo ka monyetla wa ho qetela boitlhahiso-botjha ba setsi sa rona bo qadileng ka 2004.

Jwalo ka setsi se itlametseng ho ba sa boAfrika ka bonnete empa se ntse se kgona ho hlodisana le tse ding tsa mafatshe, ho bopeng bokamoso tshebeletsong ya botho, le lehae la Sekolo sa Hlabula sa Selemo ka seng sa Ho Lahla Bokoloniale se ikgethileng mme se tlileng le pele ho mehwanto ya #Rhodes Must Fall le #Fees Must Fall, ke nako ya hore re phele ditjhebo tsa rona, Tjhatara ya rona, di-11Cs+1 tsa rona, ho lahla bokoloniale ba rona, mme re sebetse ka tiyo bakeng sa phetoho le toka ya setjhaba.

Selemong sena re tlameha ho hlahisa sebete sa rona re tshepa ho phumano ya rona ya bosaense ya mohopolo wa jwale o nang le bothata wa hore yunivesithi e bolele phatlalatseng hore popo-botjha ya UNISA hore ebe setsi saane se maemong a hodimodimo e itshetlehile hodima dintlha tse tsheletseng tse tlamehang ho e kgetholla ho tse ding:

- Sebaka sa dipuo tse ngata: setsi seo ho sona ditsebo tsa tlhaho tsa boAfrika, dipuo, dithuto tsa qaleho ya lefatshe le dipolanete le

dithuto tse re rutang ka ho ba rona tse di leng bohareng ba boitsebo le botebo ba yona;

- Sebaka sa toka e lemohuwang/ya setjhaba e amohelang mohopolo wa hore batho bohle ba hlahetse sistiming e sebetsang ya nnete ya tsebo;
- Setsi sa 'seahelo tsa tsebo' moo teng ditsebo tse fapaneng di hlodisanang le ho matlafatsana;
- Setsi se nang le boikarabello setjhabeng se sa mamelleng tshenyo ya thuto, tshenyo ya dipuo le ho ikgetha ya meetlo e meng sebakeng sa e meng;
- Setsi sa mofuta o motjwa wa moruo moo teng le ba senang tjhelete ba kgonang ho fumana thuto – moo thuto e leng tokelo e seng monyetla wa ba fokolang; le,
- Lehae la bohle le hlokanng bokoloniale, kgethollo ya merabe, kgethollo ya mmala, kgethollo ya puso ya bo-ntate le kgethollo ya puso ya dikoporasi.

Re tlameha ho fumana sebete tabeng ya hore ho tloha ka bo 2014, Lekgotla la UNISA le ile la amohela Moralo wa rona wa hajwale wa 20130, oo hara tse ding, o batlang ho beha Unisa maemong a ho ba yunivesithi e kapele ya nnete ya Afrika e seng feela ho ba e nngwe ya

dinyunivesithi tsa Afrika, mme e hlodisanang le tsa matjhaba. Re boetse re fumana matla tabeng ya hore UNISA ke lehae la ditsi tse ngata ho fetisisa tse shebaneng le dipatlisiso ka Afrika tse diphetho tsa tsona di lokelang ho tlatsetsa ho kenngwa tshebetsong ya meralo, merero le dipholisi tsa rona.

Re boetse re kga matla tsebong ya hore re bokelleditse boemong ba setsi, ho tswa diseminareng tsa rona tse fapaneng, diwekshopo le dikopano tsa matjhaba tse neng di tsepame mohopolong wa yunivesithi, ho tlosa bokoloniale tsebong, le phetolo ya setjhaba le thuto hammoho le ho ruta le ho ithuta.

Re kga matla a mang hape ho dikgothaletso Tlaleho ya Khomishene ya Ditokelo tsa Botho ya Afrika Borwa hodima Phetoho ya Diyunivesithi tsa Setjhaba tse tlatsetsang ka kotloloho ho phethoho thutong e phahameng.

Ho thehwa ha Yuniti ya Tsamaiso ya Phetoho (CMU) ka ofising ya Hlooho ya Sekolo le Motlatsi wa Tjhanselara ka 2016 ho kentse letsoho haholo ka ho fana ka matsholo a etellang pele phetoho e thehilweng hodima tema ya 'Ho fetola UNISA: Toka Thutong le Setjhabeng bakeng sa Ntshetsopele'.

Selemong sa 2017, matsholo a 'Ho etella pele phetoho' a neng a kenyeletsa ditshekatsheko le dipuisano mabapi le meeelo le dikamo tsa mehoo ya baithuti ya thuto ya mahala, e ba amang, e senang bokoloniale le ya boleng; a re dumelletse jwalo ka setsi hore re bue ka botebo le ka bolokolohi ka mareo le ditshebetso tsena jwalo ka tloso ya bokoloniale, ho fapafapana, le ho etsa boAfrika le phetoho ka boyona ka tjhebo e hlakileng ya ho fana ka tsela le dikateng bakeng sa moralo wa rona wa phetoho, merero le dipholisi.

Ke tlameha ho bolela hore katleho ya rona mmoho jwalo ka ha re itokisetsa selemo sa ho kenya tshebetsong phetoho ena, e itshetlehile hodima ho inahana ha rona ka botebo ka:

- Boetapele ba rona ka kakaretso e seng feela bookamedi bo tlwaelehileng;
- Boitshwaro ba rona bo botle jwalo ka baetapele le matitjhere;
- Boitshwaro ba rona ba seporofeshenale jwalo ka baetapele le matitjhere;
- Boitlamo ba rona ho setsi le boinehelo ho baithuti ba rona; le
- Pusetso ya rona e potlakileng ya tshepo hara baetapele, matitjhere le baithuti.

Boitekolo bona bo hlokahala haholo hobane UNISA ke, ntle le qeyaqeyo, motlatsetsi e moholo moruong wa tsebo ya Afrika Borwa ka magradueite a yona, mme ho hlakile hore ke letsete la naha le kontinente. Re ngodisa baithuti ba fetang nngwe borarong ba thuto e phahameng mona Afrika Borwa mme re hlahise boholo ba magradueite a maAfrika. Kahoo, re tlameha ho dula re lemoha mojaro wa histori le bokamoso oo re o jarileng re le UNISA.

Ha re aheng ho tloha moo re leng teng re ananela mehato e meholo e entsweng ke UNISA dilemong tse fetileng, eo e leng ka lebaka la tshebedisanommoho ya baamehi ba yona ba fapaneng -- Lekgotla, botsamaisi, moifo wa tsamaiso, makgotla a basebetsi le baithuti. Mosebetsi wa bona o tswang matsoho o re thusitse ho nka mehato e re hlweseditse moo re iphumanang re le teng nakong e fetileng. Hona e ne e le phahamiso e qhobang phetoho ya rona.

Jwale re na le Lekgotla le letjha, le etelletseng pele ke Monghadi Simelane. Le na le monghadi enwa ya buuwang le lona kajeno ya tsitlalletseng tshebetsong ya hae ya ho phahamisetsa setsi sena maamong a matjha. Ke etelletse pele sehlopha se amohetseng seo re se emetseng. Lekgotla lena le Botsamaisi ha ba tjhethjhe ntlheng ya

phetoho kaha e bolela bokamoso bo kganyang bakeng sa Yunivesithi ya rona.

Ke boetse ke lakatsa ho ananela tshebetso ya Tjhanselara ya rona, Mopresident Thabo Mbeki eo e leng kwankwetla ka boyena, eo UNISA e leng motlotlo ho ba karolo ya yona. Ha hona qeyaqeyo ya hore, ha re ka sebetsa mmoho jwalo ka lelapa la UNISA ho ntshetsapele projeke ya tsebo le ho ntlafatsa tshebeletso ya baithuti ba rona, ha ho letho le ka re emang ka pele.

Ke hatella taba ya sebete le boitshepo jwalo ka memo ya ka ho rona kaofela hore re shebane le dipotso tsena tse tshosang tsa letsatsi lena jwalo ka potso ya puo, potso ya teori ya setjhaba sa bohlokwa, potso ya kharikhulamo, le potso ya phetoho ya setsi sa moetlo. Mo-pan-African le mo-sociologist e etelletseng pele Kwesi Prah o boletse hore:

'Potso e tshosang eo re lebakeng le yona jwalo ka baithuti mona Afrika kajeno ke hore, re tlosa jwang bokoloniale dithutong, re tlisa jwang tsebo ya bo-rona tlhahisong ya thuto, re fetola jwang tsebo le tlhahiso ya yona hore ebe tsa lapeng.'

Selemo se le seng sa ho kenya tshebetsong ka matla merero le dipholisi tsa rona se ke ke sa atleha haeba re tswelapele ho tshaba le ho tshoswa ke ditlhoko tse hlokehang tse behwang ka pela rona le diphetoho tseo tse hlokehang tse re tlamehang ho di etsa.

Ka boitshepo ba phumano ya tsa saense eo re e entseng ka koduwa ya hajwale e amang le sistimi le tsebo, re tlameha jwale re be sebete sa ho kenya tshebetsong phetoho ya kharikhulamo. Ho ka ba jwang ha re ke e kenya tshebetsong motheong wa mehopolo e latelang e mehlano:

<u>Ntlha ya ho Tlosa Bokoloniale</u>	<u>Dinoutu tsa Tlhaloso</u>
1. Ho tlosa bohlokwa ho tsebo ya Yuropa Leboya le Amerika	Sena se kenyetsa mehato e mmedi: putsetso ya Afrika jwalo ka setsi sa nnete sa tsebo le ho amohela ka tiyo tsebo ya Afrika jwalo ka ntlha ya qaleho ntle le ho lahla tsebo e tswang Yuropa le Amerika Leboya. Sepheo ke ho sebetsana le kodumwa ya kamano le boikgulo. Ke mohato wa puseletso o dumellang maAfrika hore a ipone ka ho

	<p>hlaka. O kenyeletsa phetoho ya boemo bo ho bona maAfrika a tsebang le ho hlalohanya lefatshe.</p>
<p>2. Ho kenya boAfrika thutong</p>	<p>Sena se kenyeletsa kगतello-botjha ya boitsebo ba bo Afrika le ho utulla-botjha tsebo ya ditso tsa Afrika le ditumelo. Ke tshebetso ya ho iphumana e emeng hodima mehopolo ya tsebo ya kahara jwalo ka 'sehlahiswa sa kahare se tswang ho nalane e itseng ya setso, ho fapana le mokgahlelo o mong wa tsebo o ka fihlang o tswang sebakeng se seng.'</p>
<p>3.Ho kenya /ho kenyeletsa tsebo ya Afrika ho nkgo ya tsebo e seng e le teng</p>	<p>Hona ke mokgwa o fokolang wa ho tlosa bokoloniale o nkang mokgwa o botswa wa ho kenya dintho tse ntjha feela ho nkgo e seng e le teng le kharikhulamo e teng. Tsepamiso mona ke ho</p>

	kenya dikateng tse ntjha ntle le ho bopa kharikhulamo botjha.
4. Tshekatsheko ya tloso ya bokoloniale ka tsebo e seng e le teng	Mokgwa ona o kenyeletsa ho botsa dipotso tse tebileng tsa tsebo e 'amohetsweng' le tshekatsheko le dipolotiko tsa tlhahiso ya tsebo le phano ya yona. Katamelo ena e rera ho utulla mathata a kwahetsweng a jwalo ka kgethollo ya mmala le dintlha tse hlokanang tekano tsa matla a tsamaiso.
5. Ho kenya demokrasi tsebong/ditsi tsa tsebo	Sena se kenyeletsa ho bula akhademi ho ditsebo tse fapaneng ho kenyeletswa tse ka tlase jwalo ka karolo ya ho fumana toka ya tsebo le moelelo. Pulo ena ya ditsi tsa tsebo e reretswe ho hlahisa 'boithuto bo matla' bo 'lwantshanang le ho fokotsa phepetso ya taelo e fetang tekano, tekanyo e ngata,

	tlwaetso e fetang tekano le tlwaeleho e fetelletseng’.
--	--

Ho fetola kharikhulamo ho kenyeletsa ho nahana ho tiileng, ho tebileng hape hwa ka boomo ka melao ya motheo ya makala a rona, hore a re ama jwang le hore na a tshwanela tshebetso hole hokae.

Ke le kopa hore le hopole mantswe a rahistori ya saense wa moFora e leng, Michel Foucault, ya ileng a re disaense tsa kajeno ha di a hlaha ka tlhaho empa e ne e le ka lebaka la ditlhoko tse itseng tsa tsebo e itseng e neng e hlokwa ka nako eo. Foucault o itse:

Lekala la epistemologi le tsamailweng ke disaense tsa botho ha di a bewa fatshe pele [...]. Di hlahile ha motho a itheha ho setso sa Botjhabela jwalo ka bobedi tse lokelang ho nahanwa le ho tsejwa. Ebile ha ho no qeyaqeyo ya hore ho hlaha nalane ha e nngwe le e nngwe ya disaense tsa botho ho bakilwe ke bothata, tlhoko, phepetso ya mofuta wa theori kapa tshebetso [...].

Jwalo ka naha, kontinente le lefatshe la hajwale, ha ho sa kgonahala hore re qobe bonnete ba koduwa ya thuto le sistimi e re tobileng. Phepetso eo re lebaneng le yona e hlahiswa ke sociologist e etelletseng

pele, Immanuel Wallerstein, bukeng ya hae ya bohlokwa e bitswang ***The Uncertainties of Knowledge*** moo a reng:

Ke dumela hore re pela nakong e kgahlisang haholo lefatsheng la tsebo, hantle hobane re phela ho koduwa wa sistimi e re qobellang hore re bule-botjha dipotso tsa tsebo le ho sheba tlhophiso-botjha ya lefatshe la tsebo. Ha ho tsebahale haeba re tla arabela phepetso ena ka bohlale bo loketseng, empa e teng hore re shebane le yona. Re sebedisa boikarabello ba rona jwalo ka borasaense/baithuti ka tsela eo ka yona re sebetsanang le ditaba tse ngata tse kapela rona nakong ena ya phetoho ya dibopeho tsa rona tsa tsebo.

Molaetsa wa ka ke hore sebetsane ka nepo le phepetso ena. Mme hoo ho hloka hore re kene mehatong e jwalo ka:

- **Ho nahana botjha ka ho nahana**

Maitekong a rona a ho fana ka kharikhulamo e fetohileng e le kannete, re lokela ho dula re nahana ka ho fetola ho nahana ka bo bona le ho nahanolla mehopollo e meng ya bohoholo, ditheori le menahano. Cathrine Odora Hoppers le Howard Richards ba hlalositse ho 'nahana-botjha ka ho nahana' e le:

Ho fana ka kganya qetellong ho batho ba hatelletswe, ditsebo, dinalane le ditsela tsa ho phela ho fuduha letamo la tjhefu le ho fetola manollo e sa tebang hore e be matla a maholo a phahamisang le ho hlahisa bophelo hape bakeng sa ba neng ba hatelletswe.

- **Ho ithuta ho ithutolla hore o ithute hape**

Hona ho kenyeletsa ho lebala tse ding tsa dintho tseo re di rutilweng, ho ikarola ho mananeo a ho nahana a tlisitweng ho rona ka thuto, meetlo, le tikoloho ya setjhaba, tseo kamehla di tshwailweng ka mabaka a mehopollo ya Bophirima.

- **Ho ya bohareng**

Sena se kenyeletsa ho tloha ka monahano le ka tsebo ho tsebo ya Yuropa hammoho le ho fetola mahetla a seqhenqha ao esale re eme ho ona. Ka ho etsa sena re tlameha ho nahana ka thata ka merabe, bong, sebaka, esita le sebaka sa jeokrafi sa banahani ba bohlokwa ha re lekola kharikhulamo ya rona.

- **Ho boela motheong**

Mohato ona o amana le mosebetsi wa rona wa mantlha wa ho sebedisa dipuo tsa rona tsa tlhaho ho ruteng, ho ithuteng le dipatlisisong.

Phethelo

E re ke phethele ka hore seo re lebaneng le sona ke ntwana e hlokehang ho hlola kgatello le ho sheba kandle ho rona sebakeng sa tlhahiso ya thuto ho amang ntshetsopele ya rona ya sepolotiki, moruo le setso ka kotloloho jwalo ka batho. Hore na hona re ho bitsa phetoho, ho tlosa bokoloniale kapa ho kenya boAfrika; ho leng bohlokwa haholo ke seo re se etsang fatshe ho sebetsana le mathata a kgale a tsebo le thuto tse amanang le rona—ho amana le rona ntlheng ya ditumelo le ho amana le rona ntlheng ya bokgoni ba diketso. Ke boetse ke tlameha ho bolela ha ke kwala puo ena ya pulo hore mesebetsing ya rona ya letsatsi le letsatsi mona UNISA, bohle re tlameha ho tseba hore ntho ya bohlokwa ho rona ke baithuti ba rona mme re lokela ho ba beha bohareng ba tsohle tseo re di etsang ha re kenya tshebetsong meralo, merero le dipholisi tsa rona.

Nkosi Sikelela iAfrica

Nkosi sikelela iUnisa

Re a leboha

Re a leboga

Siyabonga

Dankie

Inkomo

Siyathokoza

Ndo livhuwa

Enkosi

Ro livhuwa

Aio

Thank you